

idea

DESCARTES

USUN DOĞRU YÖNETİMİ VE BİLİMLERDE GERÇEKLIK ARAYIŞI İÇİN
YÖNTEM ÜZERİNE

SÖYLEM

İDEA A1 2011/02

DESCARTES

*Usun Doğru Yönetimi ve Bilimlerde Gerçeklik
Arayışı İçin Yöntem Üzerine*

Söylem

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 001

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 2011

DESCARTES

Usun Doğru Yönetimi ve Bilimlerde Gerçeklik Arayışı İçin

Yöntem Üzerine Söylem

Discours

*de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité
dans les sciences (1637)*

BİRİNCİ BASKI 1996

İDEA CEP KİTAPLARINDA DÖRDÜNCÜ BASKI 2011

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez.

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 001 / FELSEFE 1

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Descartes, *Söylem*

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Hoşdere Yolu 34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-1244

İDEA A1 2011/02

İçindekiler

- BİRİNCİ BÖLÜM: *Bilimler Üzerine İrdemeler* — **9**
İKİNCİ BÖLÜM: *Yazar Tarafından Aranılan Yöntemin Başlıca Kuralları* — **17**
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: *Bu Yöntemden Doğan Kimi Törel Kurallar* — **27**
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: *Metafiziğin Temelleri Olarak Tanrının ve İnsan Ruhunun Varoluşu İçin Tanıtlamalar* — **34**
BEŞİNCİ BÖLÜM: *[Doğa Felsefesi Soruları] Yazar Tarafından Araştırılan Fiziksel Sorunların, Özellikle Yüreğin Deviminin ve Tıbbı Ait Başka Güç Noktalarının Açıklamasının Düzeni; İnsan Ruhu ve Hayvanlarındaki Arasındaki Ayrım* — **42**
ALTINCI BÖLÜM: *Yazarın Amacına Göre Gerçeklik Arayışında Daha İleri Gidebilmeyi İlgilendiren Noktalar; ve Onun Kendisini Bu İncelemeyi Yazmaya Götüren Nedenler* — **58**

EKLER

- DESCARTES İÇİN BİR YAŞAMÖYKÜSÜ — **77**
'SÖYLEM' ÜZERİNE NOTLAR — **80**
HEGEL'İN *FELSEFE TARİHİ*'NDE DESCARTES — **82**
ROUSE BALL'IN *MATEMATİK TARİHİ*'NDE DESCARTES — **87**
SÖZLÜK — **97**
ÇÖZÜMLEME / AZİZ YARDIMLI — **101**
DİZİN — **107**

USUN DOĞRU YÖNETİMİ VE BİLİMLERDE
GERÇEKLIK ARAYIŞI İÇİN YÖNTEM ÜZERİNE
SÖYLEM
(1637)

Eğer bu söylem tümünü bir kerede okumak için çok uzun görünürse, altı bölüme ayrılabilir. Ve birincide bilimlere değinen çeşitli irdelemeler bulunacaktır. İkincide yazarın araştırmış olduğu Yöntemi ilgilendiren başlıca kurallar. Üçüncüde bu yöntemden türettiği ahlak kurallarının kimileri. Dördüncüde, Tanrının ve insan ruhunun varoluşunu tanıtlamasını sağlayan ve metafiziğinin temelini oluşturan uslamlamalar. Beşincide kendisinin araştırmış olduğu fiziksel soruların düzeni, ve özellikle yüreğin deviminin ve tıp ile ilgili kimi başka güçlüklerin açıklaması, ve ayrıca insanın ruhu ve hayvanlarınki arasındaki ayrım. Ve sonuncuda doğanın araştırmasında şimdiye dek yapılanlardan daha öte ilerlemeler yapabilmek için gerekli olduğuna inandığı şeyler ve onu bunları yazmaya götüren nedenler.

BÖLÜM I

Bilimler Üzerine İrdemeler

1. SAĞ DUYU [*le bon sens*] dünyada en iyi paylaşılan şeydir: çünkü herkes onunla öylesine iyi donatılı olduğunu düşünür ki, tüm başka şeylerde hoşnut edilmeleri çok güç olanlar bile genellikle ondan şimdiden ellerinde bulunandan çoğunu istemezler. Bunda tümünün de aldanması olası değildir; tersine, bu sağlam yargıda bulunma ve doğruyu yanlıştan ayırdetme gücünün — ki

sözcüğün asıl anlamıyla “sağ duyu” ya da “us” [*le bon sens ou la raison*] denilen şey budur — tüm insanlarda doğal olarak eşit olduğuna, ve böylece görüşlerimizin türülüşünün kimi insanların başkalarından daha ussal [*plus raisonnable*] olmalarından değil, ama yalnızca düşüncelerimizi değişik yollara yöneltmemiz ve aynı şeyleri irdelemiyor olmamız olgusundan geldiğine tanıklık eder. Çünkü iyi insan güçlere iye olmak yeterli değildir; başlıca sorun onları iyi uygulamaktır. En büyük ruhlar en büyük erdemlere olduğu gibi en büyük erdemsizliklere de yeteneklidir; ve çok yavaş yürüyenler, eğer her zaman doğru yolu izlerlerse, gerçekte koşmalarına karşın yolun dışına çıkanlardan daha ileri gidebilirler.

2. Bana gelince, hiçbir zaman anlığımın herhangi bir bakımdan sıradan insanınkinden daha eksiksiz olduğunu düşünmedim; giderek başka birçoklarında olduğu gibi hızlı düşünmeye, duru ve seçik bir imgeleme, geniş ya da her zaman hazır bir belleğe iye olma özlemimi bile duydum. Ve anlığın eksiksizliğine katkıda bulunmak üzere bunların dışında başka bir nitelik bilmiyorum; çünkü, us ya da sağduyuya gelince, bizi insan yapan ve hayvanlardan ayırdeden biricik şeyin o olması ölçüsünde, onun her insanda *bütün olarak* bulunduğu inandırıcı, ve bu noktada daha çok ya da daha az sorununun yalnızca *ilinekler* arasında ortaya çıktığını ve aynı *tür* içindeki *bireylerin biçimleri* ya da doğaları açısından söz konusu olmadığını söyleyen Felsefecilerin ortak görüşünü izliyorum.

3. Ama hiç duraksamadan belirteceğim ki, beni kendilerinden bir Yöntem geliştirdiğim irdeleme ve düzgülere götüren belli yollar bulma konusunda gençliğimden bu yana çok talihli olduğumu düşünüyorum, ve bana öyle görünüyor ki bu Yöntemin yardımıyla bilgimi aşamalı olarak arttırmanın ve onu anlığımın sıradanlılığının ve yaşamımın kısa süresinin bana erişme iznini verebildiği olanaklı en yüksek noktaya yavaş yavaş yükseltmenin aracı elimdedir. Çünkü ondan daha şimdiden öyle meyvalar

kopardım ki, kendi üzerime yargılarımda her zaman kendini beğenmişliğe olmaktan çok kendine güvensizliğe doğru eğilim göstermeye çalışmama karşın, ve tüm insanlığın çeşitli eylem ve girişimlerine felsefecinin gözleri ile baktığımda hemen hemen bana boş ve yararsız görünmeyen hiçbirşey bulamayışıma karşın, gerçeklik uğruna arayışta daha şimdiden eriştiğime inandığım ilerlemeden ölçüsüz bir doyum duymanın, ve gelecek için, eğer insanların salt insanlar olarak uğraşları arasında gerçekten iyi ve önemli biri varsa, bunun benim seçtiğim uğraş olduğuna inanmayı göze alacak denli büyük umutlar oluşturmanın önüne geçemiyorum.

4. Gene de kendimi aldatıyor olabilirim, ve belki de altın ve elmas diye aldıklarım birkaç bakır ve cam parçasından daha çoğu değerlidir. Bizi ilgilendiren herşeyde yanılığa ne denli açık olduğumuzu, ve ayrıca dostlarımızın yargılarının bizden yana oldukları zaman nasıl kuşku ile karşılanması gerektiğini biliyorum. Ama bu Söylemde izlediğim yolları göstermekten ve böylece yaşamımı herkesin kendi için yargılayabileceği bir tabloda olduğu gibi ortaya koymaktan büyük mutluluk duyacağım, öyle ki ortada konuşulan şeylerden hakkındaki görüşlerin neler olduğunu öğrenirken kendimi bilgilendirme konusunda genellikle yararlandıklarıma ekleyeceğim yeni bir araca daha ulaşabileyim.

5. Böylece burada amacım herkesin Usunu doğru olarak yönetebilmek için izlemesi gereken Yöntemi öğretmek değil, ama yalnızca kendi Usunu nasıl yönlendirmeye çalıştığımı göstermektir. Kurallar vermek için yola çıkanlar kendilerini onları verdiklerinden daha yetenekli görüyor olmalıdırlar, ve eğer en küçük bir eksiklik gösterirlerse, bu yüzden yerileceklerdir. Ama salt bir anlatı olarak, ya da, eğer derseniz, öykünülebilecek belli örnekler arasında belki de izlenmesi doğru olmayacak başkalarını da içeren bir öykü olarak bu Yazı açısından umudum hiç kimseyi incitmeksizin kimilerine yararlı

olması, ve herkesin bana açık sözlülüğünden ötürü teşekkür etmesidir.

6. Çocukluğumdan bu yana kitaplarla beslendim, ve onlar aracılığıyla yaşamda yararlı herşeyin açık ve güvenilir bir bilgisinin elde edilebileceği inancına götürüldüğümünden öğrenmek için aşırı bir isteğim vardı. Ama sonlanışı genellikle kişiyi eğitimliler arasına kabul ettirmek için yeterli olan bütün bir öğrenim sürecini tamamlar tamamlamaz görüşümü bütünüyle değiştirdim. Çünkü kendimi öylesine çok kuşku ve yanılgı ile kuşatılı buldum ki, bana kendimi bilgilendirme çabasının giderek artan bir biçimde bilgisizliğimi ortaya çıkarmaktan başka hiçbir yararı yokmuş gibi göründü. Ve gene de Avrupa'daki en ünlü Okullardan birinde¹ okuyor, ve eğer dünyanın herhangi bir yerinde bilge insanlar olmalıysa, bunların orada bulunacaklarını düşünüyordum. Orada başkalarının öğrendiği herşeyi öğrendim; ve bize öğretilen bilimlerle doyum bulmayarak, giderek en tuhaf ve en ender görülen konu üzerine bile olsa elime geçen her kitabı okudum. Bunun yanısıra başkalarının bana ilişkin yargılarını da biliyordum; ve aralarında öğretmenlerimizin yerini doldurmaya yazgılanmış kimilerinin olmasına karşın gene de başka öğrencilerden geride sayıldığımı hiç düşünmedim. Ve son olarak yüzyılımız bana güçlü kafalar açısından önceki herhangi biri denli verimli bir yüzyıl olarak göründü. Bu bana tüm başkalarını kendi başıma yargılama, ve daha önce bana dünyada olduğu umudu verilen türde bir öğretinin olmadığı vargısını çıkarma özgürlüğünü verdi.

7. Ama bu benim okulların uğraşı olan alıştırmalara değer vermemin önüne geçmedi. Biliyordum ki orada öğrenilen diller eskilerin yazılarının anlaşılması için zorunluydular; masalların tılsımı anlığı uyandırır ve tarihin unutulmaz eylemleri ona soylu duygular iletirken,

¹[Jesuitler tarafından 1693'te La Flèche'de kurulmuş olan "Collège Royal."]

dikkatle okuduklarında sağlam bir yargı oluşturmanın yardımcılarıdır. Tüm iyi kitapları okumak aslında geçmiş yüzyıllarda onların yazarları olmuş en soylu insanlarla bir söyleşi gibiydi, üstelik bize içlerinde düşüncelerinin yalnızca en iyilerini sergiledikleri inceden inceye işlenmiş bir söyleşiye benzedikleri zaman bile. Güzel konuşma sanatının karşılaştırmanın ötesinde bir güç ve güzellik taşıdığını; şiirin esrimeye götüren bir inceliği ve tatlılığı olduğunu; matematikte hem meraklıları doyurmada hem de tüm sanatları geliştirmede ve insanın emeğini azaltmada çok şey başarabilecek en ince buluşların olduğunu; ahlaksal konular üzerine yazıların öğretici pekçok şey ve erdem için çok yararlı öğütler kapsadıklarını; tarıbilimin Cennetin yolunu gösterdiğini; felsefenin bize tüm şeyler üzerine bir gerçeklik görünüşü ile konuşmayı öğrettiğini ve daha az bilgili olanların hayranlığını kazanmamıza neden olduğunu; tüze, tıp ve başka bilimlerin onları öğrenenlere onur ve varlıklar getirdiğini; ve son olarak tüm şeyleri, giderek boşanç ve yanlışlığı ile en dolu olanları bile tam değerlerini bilebilmek ve onlar tarafından aldatılmaktan kaçınabilmek için yoklamış olmanın iyi olduğunu düşündüm.

8. Ama dillere ve giderek aralarında hem tarihleri hem de masalları da olmak üzere eskilerin yazılarını okumaya daha şimdiden yeterince zaman vermiş olduğumu düşündüm. Çünkü başka yüzyıllardan olanlarla söyleşide bulunmak neredeyse yolculuk yapmakla aynı şeydir. Kendi törelerimizi daha sağlıklı olarak yargılayabilmek için değişik halkların töreleri üzerine birşeyler bilmek, ve hiçbirşey görmemiş olanların yaptıkları gibi kendi alıştıklarımıza uymayan herşeyin gülünç ve usa aykırı olduğunu düşünmemek hiç kuşkusuz doğrudur. Ama eğer kişi yolculuklara çok fazla zaman ayıracak olursa, sonunda kendi ülkesinde bir yabancı olur; ve eğer geçmiş yüzyıllarda olmuş şeyler açısından çok fazla meraka kapılırsa, genellikle kendi zamanında olanlar açısından

bilgisiz kalır. Bundan başka, masallar kişiyi olanaklı olmayan birçok olayı olanaklı diye imgelemeye götürür, ve giderek tarihlerin en doğruları bile, şeyleri okunmaya değer kılabilmek için değerlerini bütünüyle değiştirmeseler ya da abartmasalar bile, en azından onlarda en bayağı ve en az dikkate değer tüm durumları her zaman atlarlar; ve bunun sonucu arta kalan şeylerin oldukları gibi görünmemeleri, ve davranışlarını böyle bir kaynaktan çıkarılan örneklere göre düzenleyenlerin romanslarımızın şövalyesinin aşırılıklarına düşmeye yatkınlık göstermeleri ve güçlerini aşan tasarılar oluşturmalarıdır.

9. Güzel konuşma sanatına çok değer verir ve şiir ile büyülenirdim; ama her ikisinin de çalışmanın meyvaları olmaktan çok anlığın yetileri olduğunu düşündüm. Uslamlamada en güçlü olanlar, ve düşüncelerini duru ve anlaşılır kılabilmek için onları büyük bir ustalıkla düzenleyenler, Aşağı Bretanya² dilinden başkasını konuşmasalar ve hiçbir zaman diluzluğu öğrenmemiş olsalar bile, ortaya koydukları şeyler konusunda en büyük inandırma gücünü taşırlar. Ve en hoş düşünceleri bulup onların en büyük incelik ve tatlılıkla nasıl anlatılacağını bilenler, şiir sanatını bilmeseler bile, her zaman en iyi şairler olurlar.

10. Uslamlamalarındaki pekinlikten ve açıklıktan ötürü herşeyden çok Matematikten hoşlanmama karşın, henüz gerçek yararını anlamamıştım; ve yalnızca düzensel sanatlarda işe yaradığına inandığım için, böyle sine güvenilir ve sağlam temeller üzerine daha yüksek hiçbir yapının kurulamamış olmasından hayrete düştüm. Buna karşı, eski putperestlerin ahlak üzerine çalışmalarını çok üstün ve çok gösterişli ve gene de yalnızca kum ve çamur üzerine kurulmuş saraylara benzettim. Bunlar erdemleri çok fazla yükseltirler ve dünyadaki herşeyin üstünde övgüye değer gösterirler; ama bize onları yeterince tanıtabilecek bir düzeyde öğretmezler, ve güzel bir

²[Breiz. İng. Brittany; Fr. Bretagne: Kuzey Batı Fransa'da bir bölge. Dili Kelt dil kümesine ait.]

adla adlandırılan şey çoğu kez bir duyarsızlıktan, ya da bir gururdan, ya da bir umutsuzluktan, ya da bir baba-öldürmeden³ başka birşey değildir.

11. Tanrıbilimimize saygı duydum ve başka herkes gibi cennete erişme özlemini taşıdım; ama bana yolun en bilgisize de en eğitimliye olduğu denli açık olduğu konusunda inancalar verildikten ve oraya götüren bildirilmiş gerçekliklerin bütünüyle anlama gücümüzün üstünde olduklarını öğrendikten sonra, onları uslamlamalarımın zayıflığı altına getirmeye cüret etmemem gerekirdi; ve onları sınama işini üstlenebilmek ve bunda sonuç alabilmek için, yukarıdan biraz olağanüstü bir yardım almanın ve yalnızca bir insandan daha çoğu olmanın zorunlu olduğunu düşündüm.

12. Felsefe konusunda söyleyeceklerim yalnızca şunlardır. Yaşamış en eşsiz kafalar tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş olmasına karşın tartışmaya açık ve dolayısıyla kuşkulu olmayan tek bir şey bile kapsamadığını görerek, başkalarından daha iyisini yapabileceğimi umacak denli kibirli olmadım. Ve bir ve aynı sorun üzerine hiçbir zaman birden çok doğru görüş olamayacak iken tümü de bilgili insanlar tarafından savunulan ne denli çeşitli görüşün olabildiğini görünce, salt olası olabilecek herşeyi hemen hemen yanlış saydım.

13. Sonra, başka bilimlere gelince, ilkelerini felsefeden ödünç aldıkları düzeye dek, sağlam olmaktan böylesine uzak temeller üzerine dayanıklı hiçbirşeyin kurulmuş olmayacağı yargısında bulundum. Ve ne onur ne de söz verdikleri kazanç beni onları öğrenmeye inandırmak için yeterli oldu, çünkü — Tanrıya şükürler olsun — kendimi servetimi arttırmak için bir bilim tecimcisi olmaya zorlanacak bir durumda bulmadım; ve Kinikler gibi tüm şanı küçümsemeyi taslamış olmasam da, uydurma sanlar yoluyla olmanın dışında kazanma umudunda olmadığım şeylere pek değer vermedim. Ve son olarak düzmece

³[*Ödipus*'ta.]

[*mauvais*] öğretilere gelince, bunların değerlerinin ne olduğunu daha şimdiden bir simyacının verdiği sözler, bir astroloğun tahminleri, bir sihirbazın düzenbazlıkları, bilgisizi olduklarını bilmeyi meslek edinmiş olanların dolapları ve övünmeleri tarafından aldatılamayacak denli iyi bildiğimi düşündüm.

14. Bu yüzden, yaşım öğretmenlerime bağımlı olmaktan çıkmama izin verir vermez, kitaplardan öğrenmeyi bütünüyle bir yana bıraktım. Ve kendi içimde, ya da hiç olmazsa dünyanın büyük kitabında bulunabilecek olandan başka hiçbir bilimi aramamaya karar verip gençliğimin geri kalanını gezip dolaşarak geçirdim, saraylar ve ordular gördüm, değişik huy ve durumlarda insanlarla konuştum, çeşitli deneyimler edindim, talihin beni içine düşürdüğü türlü güçlüklerde kendimi sınadım; ve her yerde önüme çıkan şeylerden bir yarar sağlayabilmek için onlar üzerine kafa yordum. Çünkü bana öyle göründü ki, her insanın özellikle onu ilgilendiren ve yanlış bir yargı durumunda sonucun onu hemen cezalandıracağı sorunlar üzerine yaptığı uslamlamalarda, çalışma odasında kitaplarına gömülmüş birinin hiçbir etkisi olmayan ve sağ duyardan uzaklaştıkları ölçüde onu daha da kibirli yapmanın dışında hiçbir sonuç getirmeyen kurgular üzerine incelemesinde olduğundan çok daha fazla gerçeklik ile karşılaşabilirdim (daha da kibirli diyorum, çünkü sağduyardan uzaklaştıkça sonuçları olası göstermeye çalışırken daha da çok yaratıcılık ve beceri gösterdiğini düşünecektir). Ve eylemlerimde görüşümü açık tutabilmek ve bu yaşamda güvenle yürüyebilmek için her zaman doğru olanı yanlış olandan ayırdetmeyi öğrenme konusunda aşırı bir istek duydum.

15. Yalnızca başka insanların yaşam yollarını irdelerken onlarda bana güvenilirlik duygusu verebilecek hiçbir şey bulamadığım, ve onlarda hemen hemen daha önce felsefecilerin görüşleri arasında gördüğüm denli büyük bir türülülük gözlediğim doğrudur. Bundan çıkardığım

en büyük kazanç, bize çok aşırı ve gülünç görünen birçok şeyin başka büyük uluslar tarafından yaygın olarak kabul edilip onaylandığını görünce, yalnızca örneklere ve alışkanlıklara bakarak inanmış olduğum şeylere çok katı olarak inanmamam gerektiğini öğrenmek oldu; böylece yavaş yavaş *doğal ışığımızı* karartabilecek ve Usu dinleme yeteneğimizi büyük ölçüde bozabilecek birçok yanılığdan kurtuldum. Ama bu yolda dünyanın kitabını okuyarak ve biraz deneyim kazanmaya çalışarak birkaç yıl geçirdikten sonra, bir gün kendimi de bir inceleme nesnesi yapmaya ve izleyeceğim yolu seçmede anlığımın tüm gücünü kullanmaya karar verdim. Ve bu, bana öyle görünüyor ki, eğer ülkemden ve kitaplarımdan hiçbir zaman ayrılmamış olsaydım elde edebileceğimden çok daha iyi sonuç verdi.

BÖLÜM II

Yazar Tarafından Aranılan Yöntemin Başlıca Kuralları

1. O SIRALAR Almanya'daydım ve beni oraya çeken şey henüz bitmeyen savaşlar olmuştu; ve İmparatorun taç giyme töreninden orduya katılmak üzere ülkeme dönerken kışın bastırması beni bir konaklama yerinde alıkoydu⁴ ve orada beni oyalayacak hiçbir söyleşi olmadığı için, ve ayrıca ne mutlu hiçbir kaygı ya da tutku tarafından da rahatsız edilmediğim için, bütün gün yalnız başıma bir sobanın ısıttığı küçük bir odaya kapandım ve orada düşüncelerimle baş başa kalacak bütünüyle boş bir zaman buldum. Aklıma gelen ilk düşüncelerden biri birçok parçadan oluşan ve değişik ustaların ellerinden çıkan yapıtların çoğu kez üzerinde tek bir bireyin yalnız

⁴[Bohemya-Macaristan Kralı Ferdinand'ın Alman Kayzeri olması onuruna düzenlenen törenlerden dönerken, büyük bir olasılıkla Bayyera'da Ulm kenti yakınlarında, 10-11 Kasım, 1619.]

başına çalışmış olduğu yapıtlardan daha az eksiksiz olduğuydu. Böylece tek bir mimar tarafından üstlenilen ve gerçekleştirilen yapıların genellikle birçok mimarın daha başka erekler göz önüne alınarak yapılmış eski duvarlardan yararlanma yoluyla düzenleyip geliştirmeye çalıştıkları yapılardan daha güzel ve daha uyumlu olduklarını görürüz. Aynı yolda, başlangıçta ancak birer köy iken zamanla büyük kentlere dönüşmüş olan o eski siteler de genellikle kendi imgelemine özgürce izleyen bir mühendis tarafından bir ova üzerinde düzenli olarak tasarlanmış başkaları ile karşılaştırma içinde çok kötü yerleştirilmişlerdir; yapılarının her birine tek tek baktığımızda bunlarda sık sık ötekilerde olduğu denli ya da daha büyük bir incelik ve beceri olsa da, onlarda hiçbir ayırım gözetilmeden biraraya yerleştirilmiş büyüklü küçüklü yapılar bulunur ve bu yüzden caddeler eğri büğrüdür, öyle ki böyle bir düzenlemeye götürmüş olan şeyin ussal insanların istenci olmaktan çok şans olmuş olduğu söylenebilir. Ve eğer bu durumun her zaman özel bireylere ait yapılarla ilgilenmekle ve onların birer kamu süsü olmalarını sağlamakla görevli belli memurların bulunması olgusuna karşın ortaya çıktığını düşünürsek, yalnızca başkalarının işleri üzerinde çalışarak çok başarılı şeyler yaratmanın ne denli güç olduğunu anlarız. Böylece bir zamanlar yarı-yabanıl olmuş ve yasalarını yalnızca suçlardan ve kavgalardan doğan rahatsızlığın dayatması ölçüsünde yaparak ancak yavaş yavaş uygarlaşmış olan halkların, ilk kez topluluklar olarak biraraya geldikleri zamandan başlayarak sağgörülü bir yasamacı tarafından saptanan anayasayı işletmiş olanlar denli iyi bir hükümet dizgesi kurmada başarılı olamayacaklarını düşündüm. Dolayısıyla bütünüyle açıktır ki buyrukları yalnızca Tanrıdan gelmiş olan gerçek dinin anayasası başka hiç biri ile karşılaştırılamayacak denli iyi düzenlenmiş olmalıdır. Ve insan sorunlarına dönersek, inanıyorum ki eğer Sparta eski zamanlarda öylesine serpilmişse, bunun nedeni

yasalarının her birinin tek tek iyiliği değil — çünkü birçokları tuhaf ve giderek doğru bir törelliğe bile aykırıydı —, ama tek bir birey tarafından tasarlanmış oldukları için tümünün de aynı ereğe yönelmiş olmasıydı. Ve benzer olarak kitaplarda bulunan, hiç olmazsa birçok değişik bireyin adım adım birikmiş görüşlerinden oluşturuldukları için uslamlamaları yalnızca olası olan ve hiçbir tanıtlama kapsamayan kitaplarda bulunan bilimlerin gerçeğe sağduyulu bir insanın dolaysızca önünde bulunan şeyler açısından bütünüyle doğal olarak yerine getirebileceği yalın uslamlama denli bile yaklaşmadıklarını düşündüm. Yine, düşündüm ki hepimiz yetişkin insanlar olmadan önce bir zamanlar çocuk olduğumuz için, ve uzun bir süre boyunca itkilerimiz ve öğretmenlerimiz tarafından yönetildiğimiz için (ki bu sonuncular sık sık birbirleri ile çelişmiş ve belki de bize her zaman iyiye yönelik öğütler vermemişlerdir), yargılarımızın doğduğumuz günden bu yana usumuzun tam kullanımını gerçekleştirmiş ve her zaman yalnızca onun tarafından yönetilmiş olmamız durumunda olabilecekleri denli arı ve sağlam olmaları hemen hemen olanaksızdır.

2. Hiç kuşkusuz bir kentteki tüm evlerin yalnızca kentin daha güzel caddelerle bir başka biçimde yeniden kurulması gibi bir nedenle yerle bir edildiğini görmeyiz; ama aynı zamanda birçoklarının kendi evlerini yeniden yapabilmek için yıktırdıklarını, ve kimi zaman evlerin kendi üzerlerine yıkılma tehlikesinin olduğu ve temellerin güvenilir olmadığı yerde bunu yapmak zorunda kaldıklarını görürüz. Böyle örneklerden çıkarak, herhangi bir özel bireyin bir Devleti doğru olarak baştan kurabilmek için onu devirerek ve tüm temellerini değiştirerek reformdan geçirme tasarının gerçekte hiç de usayatkın olmadığına inandım; ne de benzer olarak Bilimlerin bütün bir kütleinde ya da Okulların yerleşik öğretim düzenlerinde reform yapmanın geçerli olduğuna inandım; ama bu güne dek benimsemiş olduğum tüm

görüşlere gelince, onları ya daha sonra daha iyi başkaları ile ya da benim tarafımdan usun ölçünlerine uygun bir duruma getirildikten sonra aynıları ile değiştirebilmek için tümünü de kesinlikle bir yana atmaktan daha iyisini yapamayacağımı düşündüm. Ve bu yolla yaşamımı yönlendirmede herşeyi eski temeller üzerine kurmaktan ve gençliğimde doğru olup olmadıklarını hiç araştırmadan kendimi inandırdığım ilkeler üzerine dayanmaktan çok daha başarılı olacağıma sıkı sıkıya inandım. Çünkü bunu yaparken karşılaşacağım çeşitli güçlükleri görmeme karşın, bunlar aynı zamanda aşılmaz güçlükler değildiler, ne de kamuyu ilgilendiren en önemsiz sorunların reformasyonu durumunda ortaya çıkanlarla karşılaştırılabilirlerdi. Bu büyük kurumlar söz konusu olduğunda, bir kez çöktükten sonra onları yeniden ayağa kaldırmak, ya da bir kez sarsıldıklarında onları yerlerinde tutmak bile çok güç bir iştir, ve düşüşleri her zaman çok şiddetli olur. Dahası, gösterebilecekleri eksikliklere gelince — ki aralarındaki türülüğün kendisi birçok durumda bunların olduğunu göstermek için yeterlidir —, alışkanlık hiç kuşkusuz onları büyük ölçüde hafifletmiş, ve bu arada salt sağgörü yoluyla çare bulunamayacak birçoklarından kaçınmamıza da yardım etmiş ya da onları göze çarpmadan düzeltmiştir. Ve son olarak eksiklikler hemen hemen her zaman onları değiştirme sürecinden daha dayanılabilirler — tıpkı dağlar arasından kıvrılıp giden önemli yolların sık kullanım sonucu yavaş yavaş ezilip düzleşmeleri gibi, öyle ki onları izlemek kayaların üzerine tırmanarak ve uçurumların dibine inerek daha doğrudan bir yol izlemeye çalışmaktan çok daha iyidir.

3. Bu nedenledir ki ne doğum ne de talih yoluyla kamu sorunlarının yönetimine yazgılanmamış olmalarına karşın, karışıklık ve kaynaşma içindeki kafalarında hiçbir zaman birkaç yeni reformasyon düşüncesi olmadan yapamayan ruhları ne olursa olsun onaylamıyorum. Ve eğer yazıda bu budalalığı aklayacak en küçük birşeyin